

'REAGAN BEGRIJPT HET NIET'

Gesprek met de 'sluwe, moeilijk hanteerbare' dr. Henry A. Kissinger

Hij houdt niet van Hugo Sanchez, die is hem veel te rauw. Dr. Henry Kissinger, bekeek vanuit zijn suite in het Amstel Hotel PSV-Real Madrid. Het Nederlandse topvoetbal in 1974 en 1978 (hij was er bij in München en Buenos Aires) logenstrafte zijn theorie dat een volkskarakter gereflecteerd wordt in de nationale voetbalploeg. De Hollanders speelden toen een fantasierijk en elegant spel. 'En dat zijn geen begrippen die ik onmiddellijk met Nederland associeer.' René de Bok en Rik Kuethe vroegen hem ook naar zijn visie op de Duitse kwestie, Gorbatsjov en het vredesproces in het Midden-Oosten.

RENÉ DE BOK EN RIK KUETHE

Voor Nederlanders blijft de kant die het met Duitsland opgaat van het grootste belang. Is Europa inderdaad net zo veilig als de Duitsers zich voelen?

Kissinger: 'Als je naar de Duitse geschiedenis kijkt zie je geen enkel bondgenootschap met een westelijke mogendheid. De Duitsers waren verbonden met Oostenrijk of Rusland, dan wel zonder bondgenoten. De Duitsers waren altijd geneigd om hun centrale positie uit te buiten. Onder Bismarck gebeurde dat met grote vaardigheid, na hem op een zeer onbekwame manier. De eerste Duitse kanselier die zich uitgesproken op het Westen richtte was Adenauer. Hij was ook de eerste Duitse politicus die wij Amerikanen goed leerden kennen. Daarom denken de Amerikanen dat een pro-westers Duitsland tot de natuurlijke orde der dingen behoort. Zoals u weet was ik tegen het INF-verdrag gekant, bijna uitsluitend vanwege de weerslag daarvan op Duitsland. De wapensystemen waar het daarbij omgaat zijn voor mij niet van doorslaggevend belang. Door het wegvallen van de generatie rond Adenauer en het losser worden van de banden die na de oorlog gesmeed werden, ben ik bezorgd dat onder de invloed van de DDR en Moskou de verlokkingen van zijn geografische positie wel eens ongebruikelijk groot kunnen worden.'

Stalin was al uit op de neutralisatie van Duitsland. Beoogt Gorbatsjov hetzelfde?

'Nee, ik geloof dat Gorbatsjov er subtiele ideeën op nahoudt. Ik denk niet dat de Sovjets een hereniging van Duitsland willen. Ik denk dat ze zelfs geen communistisch herenigd Duitsland wensen, omdat ze gezien hebben dat sterke communistische staten een groter probleem kunnen vormen dan kapitalistische; kijk maar naar

China. Maar ik meen dat in Duitsland de gedachte terrein wint dat beide Duitse staten moeten pogen om een parallelle buitenlandse politiek te voeren. En dat zou een verlokking betekenen.'

In de richting van neutraliteit?

'In ieder geval in een richting waarbij het Oosten een veel sterkere greep op het beleid van het Westen krijgt, gekoppeld aan de ouvertures die Moskou nu maakt.'

In Den Haag hebt u vorig jaar gezegd dat over vijftien jaar West-Europa ofwel verenigd zal zijn of irrelevant is geworden. Welke kant gaat het uit?

'Dat spant er zeer om. Wat de Sovjets in feite voorstellen is een elegante vorm van protectoraat over Europa. Zij proberen een veto-recht te krijgen over elke militaire dispositie van de NAVO, zonder ons ooit te zeggen welke nieuwe wapens zij van plan zijn op te stellen. In hun lezing is er geen enkele noodzaak voor conventionele verbeteringen aan onze kant, omdat zij bereid zouden zijn tot enigerlei vorm van asymmetrische reducties. Maar een voorstel dáárover hebben ze nooit gedaan.'

'Links en rechts in West-Europa zijn het nu nog eens over eenwording van hun werelddeel, omdat beide een grotere mate van onafhankelijkheid van de Verenigde Staten voorstaan. Maar in de volgende ronde zal de oude strijdvraag weer opkomen of Europa een afdoende eigen defensie behoeft. Links zal zeggen: onze veiligheid is al verzekerd door de détente, terwijl de traditionele NAVO-aanhangers zullen pleiten voor een sterkere Europese defensie. De uitkomst van deze strijd is bepalend voor de vraag of Europa al dan niet in irrelevantie zal verzinken.'

In de Bondsrepubliek wil rechts nu toch ook van de resterende nucleaire wapens af?

'Als Duitsland een kernwapenvrije zone wordt, zie ik niet in hoe daar op den duur Amerikaanse troepen gelegd kunnen blijven. En daarmee komt dan het hele arrangement van de NAVO in de lucht te hangen. Hoe kun je het Amerikaanse publiek vertellen dat het de risico's van een atoomoorlog dient te aanvaarden voor een land dat een dergelijk risico op zijn eigen grondgebied niet wenst te lopen? Ik ben het niet eens met de Amerikaanse politiek vis-à-vis de Bondsrepubliek. We hadden de Pershings nooit allemaal weg moeten halen. Met een halvering was de situatie volstrekt anders geweest. Nu hebben we te maken met twee mythen: de eerste is dat je Centraal-Europa kunt denucleariseren en de andere dat het de bedoeling van wapenbeheersing is om de atoomwapens maar helemaal op te ruimen. Wie dat verkondigt verlamt zichzelf. Onze leiders zouden er eerlijk voor uit moeten komen dat het onmogelijk is om atoomwapens helemaal af te schaffen.'

Uw eigen president houdt het voor mogelijk.

'De president begrijpt het niet en het is een ramp dat hij het maar blijft zeggen. Er bestaan duizenden kernwapens. Hoe kun je er ooit zeker van zijn dat een land met de omvang van de Sovjet-Unie de hare allemaal vernietigd heeft, en wat moet je dan, met China, India, Israël, Groot-Brittannië en Frankrijk?'

In het begin van dit jaar publiceerde u samen met onder andere Brzezinski het rapport 'Discriminate Deterrence' waarin een soort op maat gesneden gebruik van het atoomwapen wordt bepleit. Denkt u heus dat een kernoorlog beperkt kan blijven en 'gewonnen' kan worden?

'In de eerste plaats ben ik zeer verbaasd geweest over de reacties op dit rapport in Europa. Onze groep vormde het meest pro-Europese gezelschap dat je in Amerika bij elkaar kunt krijgen. En nog werden we afgedaan als een stel isolationisten.'

'Geloof ik dat een kernoorlog beperkt kan blijven? Kijk de order om honderden kernwapens tegelijk af te vuren doet het natuurlijk goed in boeken of in de bioscoop, maar als een verantwoordelijk leider vraag je je dan natuurlijk wel af waar het allemaal toe dient, en waar je zelf zult

zijn bij het einde van die uitwisseling. Ik denk dat zelfs Hitler nog wel gearzeld zou.'

Het is toch heel waarschijnlijk dat het volstreekte chaos zou worden, zelfs met de meest fatsoenlijke mensen aan de macht?

'Dat kan waar zijn. Maar dat laat ons dan slechts twee mogelijkheden, wanneer we zouden aankondigen dat we nooit kernwapens zullen gebruiken. Als men ons gelooft kan dat grote druk met conventionele middelen uitlokken, en als dat niet het geval is *we are about where we are*,

gelegenheden.

'Gorbatsjov klom naar de top onder Andropov en Soeslov. Ik geloof dus dat hij onmogelijk kan behoren tot het type van de verlichte socialisten of pacifisten, zoals wij die in het Westen kennen. In de tweede plaats is iedere leider van de Sovjet-Unie zijn voorganger afgefallen en Gorbatsjov blijft ook niet eeuwig. Naar mijn mening is die manie in het Westen die zegt dat wij hem moeten helpen niet eens in zijn voordeel.'

Waarom niet?

nu te zeggen: dit is een grote persoonlijkheid en die doen we concessies om hem uit de problemen te helpen is een misvatting. Stel je eens voor dat hij morgen sterft en Ligatsjov zijn plaats inneemt. Dan zeg ik: we moeten met Ligatsjov zien uit te komen.'

Volgens u blijft het mogelijk dat wij met een expansionistische politiek van de Sovjet-Unie geconfronteerd zullen worden.

'Je moet naar de Russische geschiedenis kijken. Het is een empirisch gegeven en een historische waarheid dat Rusland

FOTO: RINUS DE HILSTER

zonder een alternatief ontwikkeld te hebben.'

U hebt verleden jaar Gorbatsjov ontmoet.

'We moeten vooral niet kinderlijk over hem doen. Je moet je afvragen welk soort man in de Sovjet-Unie de carrière begint die hem uiteindelijk in staat stelt mee te dingen in de competitie om het leiderschap. De straf op falen is de persoonlijke ondergang. Tot nu toe heeft op Lenin na geen enkele Sovjet-leider zijn eigen tijd 'overleefd'. Op het ogenblik is men bezig met de afbraak van Brezjnevs reputatie en het verwijderen van zijn naam in openbare

'Afghanistan belangrijker dan wapenbeheersingsakkoorden'

'Er zijn maar twee mogelijkheden: Of de Sovjet-Unie maakt daar cynisch gebruik van en Gorbatsjov zegt tot zijn collegae: zonder mij gaat het niet, want ik ben de enige die unilaterale concessies van het Westen kan loskrijgen. Of hij meent het echt en doet zelf eenzijdige concessies. En in dat geval, wanneer wij hem dan een liberale communist noemen, ondergraven we zijn eigen positie. De veiligste manier om met de Sovjet-Unie tot zaken te komen is op basis van strikte wederkerigheid. We moeten hun geen onredelijke eisen stellen of om een soort overgave vragen. Maar om

onder elke regering naar expansie heeft gestreefd; vierhonderd jaar lang.'

Maar de terugtrekking uit Afghanistan wijst toch in de tegenovergestelde richting?

'Dat is inderdaad iets nieuws. Wanneer die terugtrekking gepaard gaat met een in vrijheid tot stand gekomen uitdrukking van zelfbeschikking – wat dat ook mag betekenen in Afghanistan – of om het anders te zeggen de mogelijkheid biedt voor de regering daar om in elkaar te storten, acht ik dat belangrijker dan alle afgesloten wapenbeheersingsakkoorden. Dat zou een historische gebeurtenis zijn. Maar ik weet nog niet hoe het uitpakt. De Sovjets mogen

daar adviseurs houden. Het is een vreemde overeenkomst, waarbij wij gehouden zijn om onze wapenzendingen stop te zetten. Die zouden wij dan, theoretisch gesproken, mogen hervatten, als zij daar toch zouden blijven. Ik weet niet of zij drie of vier van de belangrijkste steden kunnen houden. Maar wanneer binnen twee jaar de regering daar ineen zakt zal dat een gebeurtenis van het allergrootste belang zijn.'

En wat betekent dat dan?

'Het zou kunnen betekenen dat het verlies van vijf- tot tienduizend man per jaar meer is dan wat de Sovjet-Unie aankan in een tijd waarin er geen dreiging in een ver verwijderd gebied te bekennen valt. En bovendien kan Gorbatsjov nu nog Brezjnef de schuld geven.'

En de andere veranderingen?

'De grote massa wenst een verbetering van de levensstandaard en voor alles zekerheid. De bevolking in haar algemeen genomen kon wel eens weinig bekoord zijn van een hervormingsbeleid dat haar harder doet werken, het vaste baantje in gevaar brengt en dat dan om er, als het allemaal goed gaat, pas over vijf tot zes jaar wat beter van te worden. In sommige delen van de Sovjet-Unie, zoals de Baltische staten, in Armenië en in Georgië zal Gorbatsjovs liberalisatie waarschijnlijk geen roep van democratische vrijheden doen opklinken. Wel de vraag naar grotere nationale vrijheid, die helemaal niet noodzakelijkerwijs toegespitst hoeft te zijn op de parlementaire democratie of zelfs op mensenrechten. Ik bedoel de bevolking van Azerbeidzjan is geen voorstander van mensenrechten voor de Armeniërs. Het zal een bijzonder ingewikkelde situatie voor het Westen worden. De daar wel opgeld doende gedachte dat we in de Sovjet-Unie nu met een soort sociaal-democratisch leiderschap te maken hebben is naar mijn idee volstrekt onjuist.'

Hoe ziet u de rol van de Sovjet-Unie in het Midden-Oosten?

'Op dit moment draait de hele discussie over het Midden-Oosten om procedurele kwesties. Wat we volgens mij nodig hebben is een substantieel concept, een idee van wat de uitkomst van een conferentie zou moeten zijn. Niet tot in de kleinste details, maar wel in grote trekken. Wanneer de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie het eens zouden kunnen worden over dat resultaat, en als wij dan onze vrienden zouden vragen zekere concessies te doen en zij de hunne, alleen dan zie ik een rol voor de Sovjets. Bijna alle Europeanen zijn van mening dat Israël terug zou

moeten keren tot de grenzen uit 1967. Ik geloof van niet. Nee, integendeel, ik meen dat Israël de Gaza-strook en een deel van de Westoever zou moeten opgeven, hopelijk het meest dicht bevolkte deel. Als we een oplossing uit kunnen werken waarbij de behoefte aan veiligheid en die aan zelfbeschikking elkaar in evenwicht houden, waarmee beide partijen minder zouden krijgen dan ze verlangen, dan zeg ik dat een rol in dit proces voor andere landen zinvol is. Zo niet dan is het alleen maar gevaarlijk.'

Hoe lang kunnen de VS hun onverholven steun voor Israël volhouden en tegen welke prijs?

'Wanneer wij maar blijven doorgaan elke vriend die we in de wereld hebben – of we nu ooit vrienden hadden moeten maken of niet – in de steek te laten, wordt het wel moeilijk. Op dit ogenblik is het heel lastig om te weten wat de Israëlische positie nu eigenlijk is. Er is een groep die de Westoever wenst te annexeren, er bestaat een andere die wil onderhandelen. Maar deze laatste heeft nooit duidelijk uit de doeken gedaan hoever ze wil gaan. Als de Israëli's nu tegen ons zouden zeggen dat zij bereid zijn terug te keren binnen de grenzen van 1967 (ik geloof niet dat ze dat zouden overleven, want dan zijn ze er net zo aan toe als Tsjechoslowakije na München), dan verandert de zaak.

'Ik heb geen reden, en Amerika heeft die evenmin om meer Israëli's te zijn dan Israël zelf. Maar er is nu helemaal geen Israëli's standpunt. Er wordt nooit gezegd welke stukken land men op wil geven voor welk soort vrede. Het is dus volstrekt onduidelijk welke positie wij geacht worden te steunen. Ik denk dat Amerika tot een eigen stellingname moet komen. Verder blijf je maar lezen dat sommige PLO-leden bereid zijn vreedzaam met Israël te co-existeren. Maar daar wordt nooit bij gezegd op welke condities, noch met welke grens-figuratie. En het is altijd slechts een klein deel van de PLO.'

Ziet u momenteel enige rol voor de PLO weggelegd?

'Ik geloof dat het voor het ogenblik te moeilijk zou zijn. Over enige tijd misschien. Ik denk dat het onmogelijk is om Israël er toe te brengen om een deel van de Westoever op te geven en dan ook nog eens de PLO daar neer te zetten. Beide tegelijk kan niet. Het is wel mogelijk om daar Palestijnen te krijgen, die – laten we wel zijn – natuurlijk sterk onder de invloed van de PLO zullen staan. Maar dat is wel iets heel anders dan de PLO als een gelegitimeerde eenheid, die als een staat behandeld zal worden!

In 'the White House Years' vermeldt u dat Nixon aarzelde u een belangrijke rol in het Midden-Oosten te geven wegens uw joodse afkomst.

'Kijk, ik ben joods. Ik heb dertien familieleden in concentratiekampen verloren en het zou absoluut belachelijk zijn om te stellen dat het lot van het joodse volk mij koud laat. Aan de andere kant probeer ik de Amerikaanse buitenlandse politiek te analyseren vanuit het Amerikaanse gezichtspunt. Ik heb de Arabieren altijd verteld wat mijn positie was en onderhield buitengewoon goede relaties met hen.

'In alle eerlijkheid moet worden gezegd dat Shultz zich in een onmogelijke positie ten opzichte van de Israëlische regering

---

Amerika heeft geen reden om meer Israëli's te zijn dan Israël zelf

---

bevindt. De premier en zijn minister van buitenlandse zaken houden er volstrekt tegenstrijdige standpunten op na. Het verschil tussen ons is dat hij zich meer op de procedures concentreert en een conferentie wil. Het gaat mij veel meer om de inhoud, de procedure regelt zich dan wel vanzelf.'

Nixon heeft enkele weken gezegd dat u sluw bent, moeilijk hanteerbaar soms, en onaangenaam van tijd tot tijd.

'Dat is zijn manier om affectie te tonen.'

Nixon roemde u ook als groot onderhandelaar, die het binnen een jaar voor elkaar zou hebben, als de volgende president hem met het Midden-Oosten belast, zoals hij suggereerde.

'Ik geloof niet dat de manier waarop Nixon het stelde toereikend is. Het is veel meer een strategisch vraagstuk dan een kwestie van onderhandelingsstechniek. En het kan zeker niet binnen een jaar gebeuren. Als men mijn mening vragen zou, doe ik het op een meer bescheiden manier. Er heen gaan bij voorbeeld, een rapport uitbrengen en op de kritieke ogenblikken bij de hand zijn. Maar zeker niet door het overnemen van de verantwoordelijkheden van de minister van buitenlandse zaken en de president, als een afzonderlijk bestanddeel van de Amerikaanse buitenlandse politiek.'